Biblioteca
Universității Iași

IV B-2225

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2569/1911.

ANALELE A. R.—TOM. XXXIII.—MEM. SECŢ. ŞTIINŢIFICE. No. 9.

ACADEMIA ROMÂNĂ

CĂLĂTORIE
LA
ROMÂNII DIN MACEDONIA

— APRILIE 1911 —

DE

Prof. Dr. C. I. ISTRATI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

CU 5 STAMPE.

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXIII.
MEMORIILE SECŢIUNII ŞTIINŢIFICE.

BUCUREŞTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp., C. SFETEA şi LIBRĂRIA NAŢIONALĂ

VIENA
GEROLD & COMP.

BERLIN
R. FRIEDLAENDER & SOHN.

LIPSCA
O. HARRASSOWITZ.

1911.

29.657

Preţul 50 bani.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Analele Societăţii Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI.— Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

	L. B.
Tom. I—X.— Desbaterile şi memoriile din anii 1879—1888.	
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888.	
Tom. XI—XX.—Desbaterile şi memoriile Academiei în 1888—1898.	
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898.	2.—
Tom. XXI.—Desbaterile Academiei în 1898—9	5.—
» *XXII.*—Desbaterile Academiei în 1899—1900	6.—
» *XXII.—Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	12.—
» *XXIII.*—Desbaterile Academiei în 1900—1901.	5.—
» *XXIII.—Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	8.—
» *XXIV.*— Desbaterile Academiei în 1901—2	6.—
» *XXIV.— Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	7.—
» *XXV.* — Desbaterile Academiei în 1902—3	5,50
» *XXV. — Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	6.—
» *XXVI.* — Desbaterile Academiei în 1903—4	5.—
» *XXVI. — Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	4.—
Igiena laptelui, de *Dr. I. Felix*	—,70
Importanţa Bacteriologiei în Anatomia patologică, de *Prof Dr. V. Babeş*	—,20
Varietăţile şi speciile microbilor şi raportul lor cu organismele superioare, de *Prof. Dr. V. Babeş*	—,20
Incercări făcute pentru găsirea microbului turbării, de *Prof. Dr. V. Babeş*	—,30
Anomaliile congenitale, predispoziţiunea şi caracterele de specie, de *Prof. Dr. V. Babeş.*	1.—
Materiale pentru climatologia României. XVIII. Repartiţiunea ploii pe districte şi pe basenuri în România în anul 1902 st. n., de *St. C. Hepites*	—,50
Asupra variaţiunii etaloanelor de massă, de *I. St. Murat*	—,30
Materiale pentru climatologia României. XIX. Clima anului 1903 st. n. la Bucureşti-Filaret, de *St. C. Hepites*	—,20
Despre originea şi combaterea tuberculozei, de *Prof. Dr. V. Babeş.*	—,20
Plantele cereale şi leguminoase la Romani, de *P. S. Aurelian* .	—,30
Cutremurele de pământ din România în anul 1903 st. n. şi lucrările primelor două conferinţe sismologice internaţionale (Nota a noua), de *St. C. Hepites*	—,20
» *XXVII.* — Desbaterile Academiei în 1904—5	8.—
» *XXVII. — Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	5.—
Metoda stroboscopică aplicată la studiul comparativ al iuţelilor de rotaţiune a două discuri ce se mişcă în sens invers, de *D. Negreanu*	—,20
Relaţiuni între forţele elastice ale vaporilor saturanţi şi temperaturile absolute, de *D. Negreanu*	—,20
Despre un zăcământ de sulf la Verbilău şi consideraţiuni generale asupra genezei solfarelor din regiunile subcarpatice, de *L. Mrazec.*	—,20
Aronicum barcense şi Goodyera repens în România, de *Z. C. Panţu.* .	—,20
Rămăşiţe de Dinotherium în România găsite încă de pe la începutul secolului trecut, de *Gr. Ştefănescu*	—,20
Materiale pentru climatologia României. XX. Ploaie extraordinară în Septemvrie 1904, de *St. C. Hepites.*	—,20
Insemnătatea istoriei naţionale din punctul de vedere militar, de *Generalul C. I. Brătianu.*	—,50
Materiale pentru climatologia României. XXI. Repartiţiunea ploii pe districte şi pe basenuri în România în anul 1903 st. n., de *St. C. Hepites*	—,60
Materiale pentru climatologia României. XXII. Elemente climatologice din lustrul 1896—1900, de *St. C. Hepites*	—,30
Despre pătrunderea unor microbi prin suprafaţa corpului.—Observaţiuni despre malaria în România şi combaterea ei, de *Dr. V. Babeş*	—,20
Materiale pentru sismografia României. XI. Seismele din 1904 st. n., de *St. C. Hepites*	—,20
Materiale pentru climatologia României. XXIII. Clima anului 1904 st. n. la Bucureşti-Filaret, de *St. C. Hepites*	—,20
Studii electrice asupra apelor minerale, de *D. Negreanu*	—,30
Variaţiunea temperaturilor de topire cu presiunea. Relaţiuni între temperaturile absolute de topire ale corpurilor şi presiuni, de *D. Negreanu*	—,20
Din «Istoria Igienei». Scriere postumă, de *Dr. I. Felix*	1,60
Despre limbagiu şi afazii, de *Dr. G. Marinescu*	—,30
Scrierea, turburările ei şi grafologia, de *Dr. G. Marinescu* . . .	—,30

2569
1911.
REÎNREGISTRAT
15 APR. 1943
Biblioteca Universităţii
2569/1911

CĂLĂTORIE LA ROMÂNII DIN MACEDONIA

— APRILIE 1911 —

DE

Prof. Dr. C. I. ISTRATI
Membru al Academiei Române.

2569
1911.

Şedinţa dela 12 Maiu 1911.

Domnilor şi stimaţi colegi,

La 9 Octomvrie viitor, se vor împlinì 31 ani de când Academia Română, prin Preşedintele său de atunci, d-l Dimitrie Sturdza, care erà în acelaş timp şi Ministru de Externe, primì o importantă adresă din partea d-lui *Alexandru Pencovici,* care se întorsese în ţară din o călătorie pe care o făcuse în Macedonia şi la Muntele Atos (1).

Domnia sa arătà pe scurt, în acea lucrare, situaţia Românilor din Macedonia şi se ocupà, cu deosebire, de mânăstirile din Muntele Atos, de unde adusese Academiei, în dar, mai multe documente, cărţi şi portrete.

Dela această dată şi până în prezent, nu ştiu ca în sânul Academiei şi mai ales în o şedinţă specială să se fi ocupat cinevà, în mod deosebit, de fraţii noştri Aromâni.

Venerabilul Alexandru Pencovici este cu siguranţă unul din primii Români, care a vizitat cu folos aceste locuri şi care a spus sincer ceeace văzuse — deşi despre Macedonia propriu zis s'a interesat mai puţin.

Cu mult mai înainte, *Dimitrie Bolintineanu,* de neam aromân şi el, scrise în 1863 *Călătorii la Românii din Macedonia şi Muntele Atos, sau Sfânta Agoră,* dar după critica dreaptă ce-i face d-l

(1) *Despre Românii din Macedonia şi Muntele Atos.* Impresiuni de călătorie, de Alexandru Pencovici. Bucureşti, tip. A. Grecescu, 1885.

Pencovici, se pare că Bolintineanu călătorise în grabă și în orice caz făcuse operă mai mult literară, bazat pe date nu tocmai exacte, iar nu un studiu etnografic după cele văzute.

Radu C. Pătărlăgeanu călători mai în urmă în acea parte două luni și ne-a rămas dela el o importantă descriere din 1884: *Călătorii în Macedonia, Thesalia și Muntele Athos* (1), care merită toată atențiunea cercetătorilor.

Puțini sunt, trebue să o recunoaștem cu adâncă părere de rău, Românii ce au călătorit prin aceste părți, deși slavă Domnului, numărul pașapoartelor crește anual, iar milioanele cheltuite, foarte adeseori fără rost peste hotar, sunt departe de a fi în scădere...

Nu pot trece cu vederea fără a vorbi de călătoria pe care *Ioan Nenițescu* o făcù în Macedonia în 1892, în urma unei însărcinări speciale și pe care o descrise în lucrarea sa: *Dela Românii din Turcia Europeană* (2).

Dar și călătoria lui Nenițescu nu a cuprins decât puține centre românești, iar lucrarea sa are mai mult caracterul unei cercetări istorice și geografice de cabinet.

Simpaticul nostru coleg, d-l *Teodor Burada*, descoperitorul a multor cuiburi de Români, rămase răslețe și necunoscute nouă, a călătorit mai pe îndelete în Macedonia, găsind chiar timpul să se însoare acolo. D-sa scrise la 1890 o broșură: *Cercetări despre școalele române din Turcia.*

Lucrarea cea mai conștiincioasă, făcută în urma a două călătorii, în 1904 și 1905, este aceea a d-lui *Constantin N. Burileanu* (3), publicată în 1906: *Dela Românii din Albania.*

D-sa a vizitat amănunțit numeroase sate cuprinse între Adriatica și Macedonia propriu zisă, în sânul acelei admirabile Albanii, care conține, resfirați sau în masse mai compacte, numeroși frați de ai noștri.

D-sa făcù, în parte, călătoria sa cu profesorul *Antonio Baldacce*, dela universitatea din Bolonia, botanist erudit și cunoscător al stării lucrurilor din partea răsăriteană a Turciei europene.

Când se vor găsi mulți să facă pentru Românii din Turcia europeană ceeace a făcut d-l Burileanu pentru cei din Albania, atunci

(1) Ploești, tipografia «Progresul».

(2) *Studiu etnic și statistic asupra Aromânilor*, cu aproape una sută de gravuri și cu o hartă etnografică. București 1895.

(3) București 1906. *Dela Românii din Albania*, de Constantin N. Burileanu, licențiat al școalei de diplomație colonială a Universității Regale din Roma. Această carte a fost imprimată de către Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor.

vom puteà zice că vom aveà un bun început pentru cunoașterea stării în care se află frații noștri din acele părți.

Căci dacă profesorul Baldacco, în introducerea ce face cărții d-lui Burileanu, indică, cu acesta, că s'au găsit peste 100 comune de Români în Albania, *abià remarcate de Pouqueville și Weigand, spunând că «sângele marilor noștri străbuni, colonizatori ai Iliriei, supravicțuește încă în marea câmpie dintre Durațiu și Valona și munții Macedoniei, și se resfrânge și îmbrățișează cu celelalte mari masse latine, cari se ridică contra Eladiei. . . . .»*; de sigur că alți cercetători, am deplina încredere, ne vor indicà nouă masse de Români, tot atât de importante, începând din *Grecia*, trecând prin *Thesalia* în centrul Turciei europene, în massivul Balcanilor, până în apropierea unghiului format de Dunăre și Marea Neagră.

Printre oamenii cari au călătorit mai în urmă, fără să publice însă, dar cari au căutat să-și dea seama mai intim despre starea lucrurilor reale de acolo, voiu cità pe d-l *Burghelea*, funcționar superior la Ministerul de Externe, care a făcut două călătorii consecutive în 1907 și 1908.

Au mai călătorit prin Macedonia fostul mitropolit *Ghenadie*, și au trecut mai în grabă prin ea actualul Mitropolit Primat, împreună cu simpaticul nostru coleg d-l Erbiceanu, în 1888, întorcându-se, ca mulți alții, dela Muntele Atos (1).

---

(1) Nu pot să nu menționez pe d-l C. G. Popovici, care încă din 1881, și de atunci în mai multe rânduri, a făcut excursiuni în acele regiuni. D-sa a făcut rapoarte oficiale Ministerului Afacerilor Străine, și în curând va face o publicațiune specială. Iată câteva date:

D-l C. G. Poppovici, consilier de legațiune, a întreprins în anul 1881 (fiind viceconsul cancelar la Salonic), însoțit fiind de d-l Alexandru Pencovici, o lungă călătorie în Macedonia, vizitând pe rând orașele și satele românești din acele localități: Perlepe, Nevesca, Gopeș, Crușova, Bitolia, Vlaho-Clisura, Vodena, Fusla, Nănta (aceste două orășele locuite numai de Români mahomedani), etc., etc. Relațiuni de această călătorie se găsesc în rapoartele adresate atunci Ministerului Afacerilor Străine.

In 1882, d-l Poppovici a făcut singur o altă călătorie în Albania de Nord, mergând până la Scutari din Albania.

In 1881 și 1883, fiind trimis în misiune, d-l Poppovici a vizitat cu deamănuntul Muntele Athos, cu toate mănăstirile, schiturile și colibele lui. In 1881 șederea sa acolo a fost de aproape două luni, fiind însărcinat cu împăcarea dintre schitul român Prodromul și mănăstirea chiriarchicească sfânta Lavra (Rapoarte adresate Ministerului Afacerilor Străine și Legațiunii regale din Constantinopole).

In 1883 a călătorit prin peninsula Chalcydica și în 1884 d-l Poppovici a călătorit în Macedonia de Sud și Epir până la Ianina, vizitând toate orașele și satele românești de acolo.

Relaț'unile asupra acestor călătorii se vor publicà într'un volum, care sper că va apăreà în curând.

Trebue să recunoaştem că mânăstirile dela Muntele Atos ne-au servit mult din acest punct de vedere, prin faptul că acolo, sub straja înălţătoare a crucii creştine, s'au aflat totdeauna uniţi, la un loc, în cucernica gândire pentru înălţarea Domnului, Românii din toate părţile locuite de ei.

Comunicându-şi impresiile şi durerile, credinţele şi speranţele, se alcătuise acolo o atmosferă panromânească, specială, în preajma altarului bisericesc, atmosferă pe care nu o găsim decât în sânul acestei Academii, în jurul luminosului altar ridicat pentru înălţarea şi spre mărirea neamului nostru.

Mulţi din aceşti călugări, de origine din diferite ţeri, călătoriau pentru nevoile lor şi prin Macedonia şi Ţara-Românească.

Multe s'au aflat astfel şi creştineşti legături s'au desăvârşit, în acest chip, între fraţi de acelaş sânge.

Iată de ce unul dintre ei, arhimandritul *Averkie*, originar din *Avdela*, care la 1862 strigă în timpul defilării trupelor în faţa lui Alexandru Ioan I Cuza, la Cotroceni, «*şi eu hiu armân*», aduse cel dintâiu, la 1865, 12 tineri din Epir, cari fură puşi în şcoala dela Sf. Apostoli.

Un altul din Schitul *Prodrom*, actualmente arhimandritul *Cornilie Săbăreanu*, superiorul mânăstirii Tismana, a scris, în urma călătoriilor sale pe acolo, importanta lucrare din 1906: *Drepturile Românilor din Macedonia la biserica naţională* (1), în care dă dovadă de mult bun simţ şi de o adâncă cunoaştere a stării lucrurilor din Macedonia.

Totuş cu adâncă părere de rău trebue să constat, că noi cunoaştem prea puţin starea adevărată în care se află fraţii noştri din acele părţi şi că suntem încă în aşteptarea unui studiu precis şi amănunţit asupra situaţiunii lor reale: etnografice, culturale şi economice.

Nu pot însă trece cu vederea o serioasă lucrare asupra Aromânilor, publicată în limba germană de d-l *Victor Lazăr,* funcţionar la Biblioteca Academeii (2).

*

E de prisos a mai spune că pe acele timpuri călătoriile erau greu de făcut, lipsind drumurile de fier şi mai tot felul de căi de comunicaţiune. D-sa a călătorit când călare, când în trăsuri cu totul primitive şi dormind de multe ori în grajduri şi hanuri, şi totdeauna pe pământ, uzagiul paturilor fiind cu totul necunoscut.

(1) Ediţia a II-a, Bucureşti 1906.

(2) *Die Südrumänen der Turkei und der angrenzenden Länder.* Bukarest 1910.

In seara de 1 Aprilie, profitând de vacanțele Paștilor, plecarăm din București 29 persoane, pentru a vizità, fie chiar în grabă, principalele localități din Macedonia.

Eram doritori a cunoaște, măcar în parte, țara și oamenii de acolo și a completà astfel cele ce știam despre aceste regiuni.

Printre aceste persoane se aflau doi membrii dela Curtea de Casație, un membru dela Curtea de Apel, un Contraamiral, mai mulți medici, advocați și profesori de universitate sau din alte ramuri ale învățământului, un fotograf, studenți, precum și mai multe doamne, cari au fost în fruntea excursioniștilor, atât prin vârtoșia cu care ne întreceau adesea în fața ostenelilor, cât și prin priceperea și inima cu care s'au apropiat de surorile macedonene, aceste sfinte martire demne de toată stima și iubirea noastră. Intâmplarea a făcut că o doamnă și un domn, dintre noi, să fie Români din Bucovina, în afară de mai mulți Transilvăneni, Bănățeni și Macedoneni stabiliți în România (1).

---

(1) Lista membrilor excursiunii în Macedonia, 1—20 Apr. 1911:
1. I. I. Agraru, elev cl. VII la liceul din Ploești.
2. Al. Alessiu, Consilier la Curtea de Casație, București.
3. Mateiu Balș, Consilier la Curtea de Apel, București.
4. I. Ciuntuleac, Jude-Consilier la Tribunalul din Suceava (Bucovina).
5. D-na Ciuntuleac.
6. D-na Dr. I. Cantacuzino, București.
7. Dr. N. Coculescu, Profesor de Astronomie la Universitatea din București, Director al Observatorului.
8. Marcel Djuvara, Inginer, Inspector la Ministerul Industriei, București.
9. E. Dimitriu, Avocat, Câmpulung.
10. D-ra Febronia Dimitriu, Profesoară la Școala secundară, Tulcea.
11. A. Enescu, Farmacist, Bacău.
12. G. Flaișlen, Consilier la Curtea de Casație, București.
13. G. Hârgot, Judecător la Baia de Aramă.
14. D-na Hârgot.
15. A. Hențiescu, Farmacist, București.
16. D-ra Hențiescu.
17. Dr. C. I. Istrati, fost Ministru, Profesor de chimie la Universitatea din București.
18. F. Lebrun, Doctor în litere, publicist, București.
19. Dr. G. Murgoci, Profesor la Școala de poduri și sosele ; Geolog la Institutul geologic, București.
20. D-na Agnes Murgoci, Doctor în Științe.
21. C. Niculescu, Licențiat în științe, Perlepe, Macedonia.
22. Em. Protopopescu-Pake, Geolog la Institutul geologic din București.
23. I. T. Protopopescu, Procurator general la Banca Românească, București.
24. D. T. Protopopescu, Elev în cl. VII a liceului St. Sava, București.

*

Drumul ce am parcurs, în timp de 20 zile, poate fi ușor reprezentat prin cele patru laturi ale unui dreptunghiu, întins dela răsărit spre apus prin cele două laturi mai lungi, cari treceau, la Nord, dela Constanța la Belgrad, prin București-Vârciorova, iar la Sud dela Salonic la Constantinopole prin Seres și Drama.

Laturea apuseană e aceea care plecând dela Belgrad trece prin *Niș, Ueskūb* (Scopia), *Köpruli* (Veles), *Perlepe, Crușova, Bitolia* (Monastir), *Vodena, Caraferia,* până la *Salonic.*

Laturea răsăriteană am străbătut-o dela *Constantinopole* la *Constanța* cu vaporul român Dacia.

In afară de aceste linii directe, am făcut o singură excursie de pătrundere, spre apus, trecând din *Bitolia,* unde venisem cu trăsura dela *Köpruli,* prin *Perlepe-Crușova,* tot în acest fel, pe la gâtul dela picioarele muntelui *Diavato,* la o altitudine de 1.163 m.

Pe acolo a trecut, din toți timpii, calea ce pătrunde dela *Durazo* spre *Constantinopole* și care, pe timpul Romanilor, purtă numele de *Via Egnateia.* De acolo ne-am scoborît la *Rezna,* unde locuește *Niazi-Bey,* unul din eroii revoluțiunii dela 1908, iar în urmă ne-am dus la *Ochrida* și în fine la *Struga,* pe malul lacului Ochridei, care a fost punctul din excursia noastră cel mai înaintat, către apus, în *Albania.*

Partea care ne-a interesat mai mult, în această excursiune, a fost de sigur cea aflătoare dela frontiera turcească, dela *Zibefce* și până la *Salonic,* incluziv bine înțeles *Ochrida* și *Struga.*

Ajunși la 2 Aprilie dimineața la *Orșova,* am plecat cu un vapor până la *Belgrad,* unde am sosit seara. In tot acest timp atențiunea noastră a fost atrasă de încântătoarea priveliște a celor două maluri ale Dunărei, când împădurite, când stâncoase, totdeauna interesante, atât prin numărul mare de sate românești presărate dealungul lor, cât și prin lucrările uimitoare făcute în stâncă de Romani, cari prin poduri spânzurate au învins dificultățile localnice pentru a stabili legături sigure între *Iliria* și baza operațiunilor răsboiului contra Dacilor.

Ne-am închinat în fața pietrei bimilenare: *Tabula-Traiana,* și

25. C. Rădulescu, Doctor în medicină, București.
26. Julian Rick, Student, Profesor sup. Iași.
27. I. Voinescu, Artist fotograf, București.
28. Al. Ulubeanu, Avocat al Statului, București.
29. V. Urseanu, Amiral în Rezervă, București.

am admirat *Triculele* romane din Banat, *Semendria*, cu ruinele ei mediavale și *Belgradul* cu frumoasa lui pozițiune.

Trec asupra tot ce nu poate privì Macedonia, căci țin a comunicà Academiei numai impresiile asupra acestei țeri.

Nu mă pot oprì însă a nu spune un cuvânt, în această incintă, asupra următoarelor două chestiuni ce ne interesează mai mult, din linia urmată de noi în cursul călătoriei: *Constanța, București, Vârciorova, Belgrad.*

Atât din punctul de vedere economic, al situației noastre politice, cât și chiar al turismului, ar trebuì neapărat organizat, prin o comună conlucrare cu *Serbia*, un serviciu regulat de transport pentru mărfuri și persoane pe Dunăre, între *Belgrad* și *Sulina.*

De asemenea, trebue stabilită, cât mai neîntârziat, legătura cu *Serbia*, prin un pod la *Gruia*, care să lege direct acest regat cu portul *Constanța*. Multă vreme încă, chiar dacă s'ar face o linie de pătrundere la *Antivari* sau *Durazo*, aceste porturi nu vor puteà prezentà înlesnirile de cari dispune Constanța.

Legăturile ce se vor stabilì, în curând, între Constanța și Nordul Asiei-Mici și faptul că vom atrage spre noi comerțul cu orez din Extremul Orient, necesitează și mai mult construirea acestui pod și va prezentà multă vreme o facilitate de navigațiune pentru Sârbi, în special, ce nu se va găsì cu înlesnire la porturile directe din Adriatica.

Drumul dela Belgrad la Salonic, prin Bitolia, este unul dintre cele mai pline de fapte răsboinice din Europa și mai frământat de picioarele popoarelor cari s'au perindat prin aceste locuri, pentrucă el este una din puținele căi, prin cari, din timpii preistorici, s'au stabilit legături între Mediterana și părțile de Nord ale Europei. Această cale, dela Salonic la Belgrad, trece prin inima provinciilor în cari, după Imperiul Roman, Românii din Peninsula Balcanică au fost mai în floare.

In jurul ei îi găsim și astăzi răspândiți, deși în centre mici, rezultat al strivirii lor, tocmai prin faptul perindărilor nemiloase ale popoarelor ce s'au scurs, în jos sau în sus, prin această cale.

Belgradul, vechiul *Singidunum*, este punctul extrem al valului dunărean din *Moesia*, de unde se puteà comunicà la Nord cu *Panonia*, la răsărit cu *Dacia* și la Sud cu *Bizanțul*.

Naissus roman, *Nișul* de astăzi, oraș în care s'a născut împă-

ratul *Constantin*, a fost întărit de *Justinian*. Acì *Claudiu* a bătut pe Goți la 268.

Pe acì s'au dat toate acele lupte memorabile dintre Sârbi și Turci, în cari adesea se amestecau Ungurii și Austriacii. Cât sânge n'a curs pe aceste locuri până când, la 1804, se zidì de către Turci turnul căpățânelor *(Chelecula)* cu capetele eroilor căzuți în luptă, și printre cari Românii n'au lipsit. In 1904, Sârbii aŭ acoperit acest turn cu un mausoleu zidind în apropiere cazarmele, pentru ca oștirea să aibă în fața ei necontenit cultul și recunoștința pentru sacrificiul adus patriei.

De altfel, țin s'o spun în treacăt, am constatat cu fericire în Belgrad că Sârbii știu să-și respecte trecutul și au cultul străbunilor lor.

Aduc la cunoștința Academiei, cu această ocazie, că în Muzeul din Belgrad se află două steaguri românești.

Unul galben, cu trei dinți, cu o cruce mare la mijloc și o coroană în stânga crucii.

Altul dreptunghiular, de coloare roșie, cu o coroană la mijloc sus, mai spre dreapta și la mijloc cu o icoană, mi se pare, iar la stânga, în direcțiunea lungimii, se află scrise mai multe rânduri cu caractere cirilice, putându-se cetì «*Eu Mihail Voevod*».

Față cu comunicarea făcută de colegul nostru d-l Iorga, în ce privește recrutarea unor trupe auxiliare din Serbia, pe timpul Seimenilor lui Mateiu Basarab, mă întreb dacă aceste steaguri nu au aparținut unor astfel de trupe. Steagurile le-au putut fi hărăzite, în urma unor victorii, sau au fost duse de ele, în urma unei înfrângeri. In orice caz e bine a fi studiate.

Ueskübul (Scopia), Scopi, pe timpul Romanilor, cu poziția sa atât de încântătoare și strategică, a fost totdeauna o localitate militară. Nu departe de acolo se află câmpia Cossovei, unde, la 1389, Murat I și, după căderea lui în luptă, Baiazed învinse pe Sârbi și pe marele Mircea.

Ducându-ne să vizităm frumoasele viaducte romane, ni s'a arătat *Vlah-lara*, câmpie numită a Valahilor, căci se păstrează și azi încă suvenirul văii ocupate de Mircea, cu oastea sa, înainte de lupta dela Cossova.

Resturi romane sunt foarte numeroase în apropiere de Ueskūb. Spre *Bardovțe* se află un mare cimitir roman, din care mai multe pietre au fost aduse în grădina castelului cu acelaș nume și cari sunt foarte bine păstrate, frumos înflorite și s'ar puteà cetì ușor.

Am copiat (1):

MV OCTAVIUS
MV FV AEMILV VALENS
STOBIS MILV LEGV V
MACEDO. DECV.
PONTIF. COL. F. F. D.
VIVOS. FECIT. SIBI 6.

OCTAVIAE MAICALINAE
FILIAE. SUAE. DEFUNCTAE
VIXIT ANNIS XXVI ET
CATIAE SECUNDAE
CONIUGI SUAE
HIC. SE VIVO
F. C.

Adecă:

I M(arcus) Octavius M(arci) f(ilius) Aemil(ia, tribu) Valens Stobis (2), miles leg(ionis) quintae Macedo(nieae), decu(rio) (3), pontif(ex) (3) col(oniae) (3) F. F. D. vivos fecit sibi.

Traducere: Marcus Octavius, fiul lui Marcus, din tribul Aemilia Valens, din orașul Stobi (acum Istib), soldat în legiunea V Macedonica, decurion, pontificele coloniei... încă în vieață fiind și-a făcut sieși (acest monument).

Octaviae Marcel(l)inae, filiae suae defunctae, vixit annis viginti sex et Catiae Secundae coniugi suae, hic (4) se vivo, f(aciundum) c(uravit).

Traducere: Pentru Octavia Marcellina, fiica sa răposată în etate de 26 ani și pentru Catia Secunda, soția sa, fiind în vieață, a pus să se facă acest (monument).

Pe piatra a doua:

D(is) M(anibus) T(itus) I(ulies) Servandus sexviru AVCCI SCVE qui vixit annis LXX h(ic) s(itus) est T(itus) I(ulius) Servandus filius, f(aciendum) c(uravit).

Traducere:

Zeilor mani. Titus Iulius Servandus sevir al Coloniei Scuppi care a trăit ani 70, aici este așezat.

Titus Iulius Servandus fiul său a pus să se facă aceasta.

---

(1) D-l D. M. Teodorescu, funcționar la Muzeul nostru de antichități, a avut bunătatea a le traduce.

(2) Stobi, localitate veche (din Macedonia). Se mai găsește într'o inscripție publicată în *Corpus Inscriptionum latinarum*, vol. III, No. 14.206,[37]. Pre cât știu, aceasta este a doua mențiune despre acest oraș. M. Teodorescu.

(3) Lectură nu tocmai sigură.

(4) Nu cumva e *hoc*.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De altfel toată această regiune, dela Belgrad până la Salonic, are cu siguranță în sânul său comori neprețuite din trecutul ce ne interesează și cu deosebire din epoca romană.

Monastirul este un centru românesc înconjurat de sate românești admirabile.

In el avem liceul nostru și un centru intelectual român.

Ochrida ne-a reamintit timpurile când mitropoliții noștri se duceau, cu greutate, pentru a fi unși în catedrala ce există încă, și în care se află multe cărți și mai ales hrisoave ce privesc țara noastră. O bună parte se zice că au fost luate în Rusia.

Scoborându-ne în jos, ajungem la *Edessa* zis *Vodena,* într'un mic raiu pământesc, promontoriu în mijlocul unei văi, din care țâșnesc apele cu abundență, înconjurat de munți împăduriți și care erà în plină primăvară la trecerea noastră. Coastele erau albe de flori de Asfodelus și tufișuri întinse erau constituite de Tamarix în floare.

Aici petreceau regii Macedoniei și fu ucis *Filip II,* tatăl lui *Alexandru Macedon.*

Trecând prin *Caraferia,* pe românește *Veria,* unde se află Pompeiu la 49 a. C. înaintea luptei cu Cezar, și în care am găsit cei mai frumoși Români, ajungem la Salonic în admirabilul port, pentru care s'au răsboit atâtea popoare în vechime și sunt gata să se încaere încă atâtea altele. Pe aici se continuà, în vechime, *Via Apia,* iar *Cicerone* a trăit în exil în acest oraș.

Solul Macedoniei este muntos. Adesea înălțimile sunt foarte mari. Dela *Ueskūb* și până la *Salonic,* tot timpul coamele munților erau acoperite cu zăpadă, căci numeroase sunt acelea ce apropie 3.000 metri.

Solul, afară de câtevà văi privilegiate, este puțin fertil, mai mult prielnic pentru cultura fructelor și a viilor cari și sunt de calitate superioară.

Cireșele dela *Ochrida* sunt renumite ca extraordinar de bune, iar merele din aceste regiuni, ce se aflau încă în abundență, sunt admirabile si gustoase. Vinul este generos și de bună calitate.

Totuș, cu toată frumusețea lor, aceste părți, cari în ce privește regiunea lacurilor pot rivalizà cu succes cu Svițera, produc o impresiune jalnică.

Aceasta nu provine numai din dificultățile comunicațiunii, din simțimântul vieții chinuite a unui popor, din nesiguranța zilei de ieri, care a încetat abià de 2 ani și în unele locuri cu o lună numai

înaintea ajungerii noastre, sau prin lupta ascunsă și fără milă, ce se simte plină de venin între diferitele neamuri ce conlocuesc acolo, ci mai cu deosebire din aspectul cenușiu al dealurilor și munților despăduriți, pe cari oile și caprele, mai ales, se cearcă zilnic să distrugă și ultimele urme de tufe.

Munții se descoperă, se brăzdează și se năruesc, astfel că suferă văile fertile, potmolite, și totul iea haina ruinei și tristeței.

Din această cauză lemnul de construcție este extraordinar de rar, iar cel de foc, alcătuit din adevărate găteje, este scump și se aduce pe spetele măgarilor, din depărtări, pentru nevoile orașelor.

Caii și măgarii, încărcați cu tot soiul de lucruri, constituesc singurul mijloc de transport în aceste regiuni, deoarece drumurile sunt rele, iar carele bulgare sunt ca pe timpul Merovingienilor, unele chiar cu două roate numai, întocmai ca pe timpul Romanilor, după cum am văzut mai multe la bâlciul din Uesküb.

Cărăușia aceasta o fac Românii și Albanezii. Astfel se comunică, dela Ochrida și până la Constantinopole, înainte de 1848, făcându-se o lună cu calul.

Iancu Dimoni, din Ochrida, bunicul botanistului, pe la 1820—1821, aveà 150 cai; el aduceà munițiunile și banii statului. Făceà trei drumuri pe an.

Prădat pe drum, cu toată justificarea sa, fiind nevinovat, l-au învelit în rogojini și l-au ars de viu.

Și azi întâlnești caravane de 30—40 cai, încărcate cu tot felul de mărfuri și cari alimentează toată Albania și Epirul cu mărfurile aduse la Bitolia cu calea ferată.

Făina și petrolul român, aduse prin Salonic cu calea ferată la Monastir, pătrund în aceste regiuni. Adesea pe spatele cailor, am observat lădițe ce veniau din Galați, pline de sigur cu săpun sau lumânări de stearină, dacă nu cumvà și cu zahăr.

Cu toată despădurirea însă, care durează de câtevà secole, și care a fost făcută cu siguranță atât din punct de vedere strategic cât și din dorința de a se creà pășuni, totuș surprinde pe călător abundența torentelor ce curg dela munți și cari sunt datorite cu siguranță înălțimii acestora, care face ca zăpezile să dureze până adânc în timpul verii, uneori fiind chiar la limita zăpezilor continue.

Animalele domestice sunt de o calitate cu totul ordinară; vacile ce se văd pe câmp sunt tot așà de rebegite ca și acele de tristă memorie ce existau, ca să zic astfel, pe lângă satele noastre, când

primăvara le găsià sleite de puteri și lăsate să se îndrepte pe ogoare sterpe.

Românii cari locuesc tot la munte, au puține vaci și bivolițe, dar mai bine îngrijite, ţiindu-le pe lângă casă.

Oile sunt foarte numeroase. Astfel pe muntele *Iabocişca,* unde se află 33 colibe cu 218 locuitori, ei au 12.0000 oi și 500 cai și catâri.

Terminologia este aproape ca a noastră.

Am cules următoarele expresiuni:

Caș tânăr : adică caș proaspăt.

Caș bătut » » frământat.

Cașcaval, product renumit la dânșii, adică brânză, caș scoborît pe spetele cailor, așà cum îl aduc ei dela munte.

Ghâză, în loc de urda propriu zisă dela noi.

Urdă, un produs făcut din smântână, foarte gustoasă. Ea se face *capete* adică rotundă, ca brânza de Olanda.

Aică, adică smântână de oaie păstrată pe iarnă.

Trebue să spun că laptele oilor de acolo nu are miros neplăcut; el e ca și cel de oi merinos, cu cari nu se pot asemănà în privința fineței lânii; laptele ce dau însă se poate mâncà ca și cel de bivoliță.

Tot astfel avem:

Dală, adecă lapte bătut, lapte acru.

Mărcat, drept iaurt, product absolut românesc, pe care Turcii îl numesc *iugurt* și pe care Bulgarii îl cheamă *iaurt,* atât de lăudat de d-l De Launay, directorul de *La Revue Scientifique,* în lucrarea sa asupra Bulgariei, așà de puțin prietenoasă față de noi, și cu care preparat d-l Metschnicof, subdirectorul Institutului Pasteur, a făcut atâta sgomot la Paris, numindu-l *fermentul bulgar.*

Cel mai bun iaurt, aș puteà zice extraordinar de bun, l-am mâncat la Moloviște, făcut din lapte de vacă.

Am mai notat:

Ușmar, unt de oaie cu făină de porumb și caș, un fel de papară.

Culeaș, făină prăjită în unt și fiartă bine cu apă și cu puțină sare, făcut ca o supă groasă; un fel de terciu cu unt.

E curios de notat cu această ocaziune că *Sitișca* de strecurat laptele, făcută din păr, se numește *Sită de coamă,* părul fiind de cal.

Trebue să notez că vițele de păr, ce atârnă cailor pe frunte și pe la urechi, se numesc *perce de cal,* cuvânt ce a trebuit să-l avem și noi sub această formă și din care derivă cuvântul *perciuni.* Cât

de poetică este expresiunea de pe acolo: «*Picurar cu percea lungă!*» cum se zice la acei ce poartă o coadă, ca Chinezii, rași pe restul capului, cum am apucat și eu la unii săteni și în Moldova, în copilăria mea.

Mămăligă, notez de asemenea, că nu se mănâncă decât de Românii mai dela vale, Farșarioții, cari o numesc *mamălic*.

In genere, buna stare materială a populațiunilor, a Românilor în special, este cu mult mai superioară decât s'ar puteà crede.

Românii trăesc cu multă economie, muncind din greu; cu siguranță însă, după câte am văzut în acele regiuni, ei sunt cu mult mai superiori populațiunii noastre rurale.

Totuș Bulgarii i-au întrecut ca proprietari rurali, căci au cuprins toate șesurile și văile mai întinse, de unde ai noștri au fost desființați, asimilați, sau împinși către regiunile mai pustii.

Bulgarii cuceresc pământurile zilnic și pătrund tot mai departe, constituindu-se proprietari pe locurile rurale, cu bani câștigați fie la noi, fie mai ales în America.

Zilnic domeniile mari ale Beilor trec în mâna iobagilor bulgari, cari astfel capătă drepturi mai hotărîte față cu dominațiunea turcă.

De altfel și Românii au început a face acelaș lucru, ceeace am constatat în drumul dela Vodena spre Caraferia. Astfel s'au întemeiat satele *Gramaticova, Cândrova, Paticina* și *Doleno*, de către Români ce vorbesc adesea perfect limba engleză și cari au constituit sate nouă, cumpărând dela Beii turci pământuri și munți cu bani aduși din America.

In acea țară ei câștigă banul ușor, servind mai ales în hoteluri.

Satele ce am vizitat nu pot sta în cumpănă cu ale noastre, fie cele din vale, fie cele dela munte. Ele sunt mici orașe, cu case foarte apropiate, puse pe locuri înalte, ca la *Crușova*, care se află la o înălțime 1.178 m., un adevărat cuib de vulturi, în fundul unei mici căldări, spintecată de o prăpastie uriașă, în care se revarsă apele ce mână morile și cari fac fericirea localității.

Acest oraș are acum drum de trăsură, care urcă din vale, aproape 2 ore, prin nenumărate șerpuituri tăiate în munte și stâncă. Dar ce trebuià să fi fost mai de mult, când nu puteai să te sui acolo decât cu piciorul sau călare, pe cărări întrerupte la fiecare pas de stânci și ponoare.

Ca și Crușova este Vlaho-Clisura, care se vede cale de patru ceasuri mai înainte, cum și mai toate satele Macedonenilor români.

Când am ajuns, m'a pătruns simțimântul de durerea ce a trebuit

să sufere acest neam, oropsit de toţi, bătut de toate vânturile şi care nu-şi găsì scăpare pentru credinţa lui în Dumnezeu şi pentru păstrarea neamului său, decât adăpostindu-şi avutul şi familia lor în aceste coclauri atinse cu greu de piciorul omului.

Şi de fapt Cruşova s'a născut în astfel de împrejurări, întemeiat fiind de către o parte din Românii din *Moscopole*, care fiind distrus în secolul al XVIII de către *Ali Paşa* cel cumplit din Ianina, ei fugiră în toate părţile, trecând până şi în adâncul Austriei.

Moscopole aveà 15.000 case şi 80 de biserici; Cu Românii de acolo s'a făcut Cruşova, şi alţii s'au dus la Pârleap şi în alte localităţi. Astăzi Cruşova are 12.000 locuitori, dintre cari trei din patru părţi sunt Români, iar restul Bulgari. Numai în acest fel Românii îşi puneau la adăpost familiile, pentru ca ei în urmă să colinde pretutindeni spre a-şi câştigà vieaţa.

Cruşovenii sunt numeroşi în ţară la noi, în Serbia, Bulgaria, Austria şi Turcia mai ales.

Mare parte dintre negustorii şi mai ales dintre micii industriaşi din Salonic, cum sunt croitorii până şi cel militar, sunt Români din Cruşova.

Din Cruşova s'au dus până în fundul Egipetului, *Tu missiria*, cum zic ei, căci prin *Ghiftu* înţeleg pe Ţigani, iar prin *Ghiptu* înţeleg grâul, întemeind bănci. Astfel este familia *Petraşincu*, numită astfel după unul dintre bunici, care făcu comerţ la *Petrachein* lângă Cairo.

Apoi e familia *Bentu*, care ştie limba arabă, şi care face afaceri de bancă lângă Asuan.

Dintre ei s'au dus unii până la *Noua Zeelanda*, iar unul s'a stabilit ca argintar şi ceasornicar la Port-Arthur.

Casele Macedonenilor români se deosebesc cu totul de ale noastre din sate şi oraşe, fiind făcute în genere din piatră şi cărămidă, cu despărţituri în paiantă şi acoperite cu ţiglă sau cu lespezi mari şi destul de grele, ca la Cruşova, unde se plăteşte, dacă nu mă înşel, patru parale ocaua.

Casele au cel puţin două caturi şi minimum 4—6 odăi. Ele sunt înconjurate cu ziduri înalte şi cu porţi ferecate şi adeseori monumentale. Un ciocan special atârnat, în faţă, serveşte pentru a face cunoscut pe cel ce voeşte să intre.

Unele din ele sunt adevărate palate. Astfel pot cità casa lui *Nicioată*, din *Cruşova*, arsă de Turci la 1903, în timpul revoluţiunii bulgare şi care aveà 63 camere.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mai în totdeauna, în jurul casei, Românii au câte o mică grădină cu pomi roditori, straturi pentru zarzavaturi, iar cei mai lăturalnici câte o «*livadă*» în care își păstrează vaca ce le dă zilnic laptele.

Cuvântul acesta *livadă*, pe care unii sunt dispuși a-l crede de origine slavă, și care este atât de răspândit pe toată suprafața locuită de Români, este foarte comun și în Sudul Franței, unde *Nos livades* sunt cântate pentru frumusețea lor.

Dar oare nu am mai găsit tot în Sudul Franței expresiunile: *Riulèts*, pentru râuleț, *cazabé* pentru cațaveică, *zizanie*, pentru zizanie și *Estoufat* pentru mâncarea noastră de primăvară, *stufatul* de miel cu usturoiu verde.

Adesea butuci de vie, groși cât trunchiul unui copac, se găsesc în curtea lor, ridicați în corlată, după cum se poate vedeà pretutindeni dela Pârleap până la Ochrida.

Casele lor au tot ce le trebue și adesea, cum e la *Ochrida*, au apă adusă în ele, cum am constatat în mahalaua de sus, românească, în casa lui *Cosma Gherah*, care multă vreme a stat la Tulcea, unde băiatul său a făcut armata.

Casele sunt extrem de curate. Cele mai vechi încărcate cu covoare de mare valoare, cari adesea au fost, ca la Crușova, jefuite în timpul represiunii, când Românii au pătimit mai mult, cu toate că dintre ei se aflau prea puțini, dar erau în fruntea mișcării bulgare: ei au murit toți cu arma în mână, căci «*ei nu știu să dosească*», ne spuneà un tânăr din localitate.

Bachtiar Pașa, care condusese armata la Crușova și care a locuit în urmă la Salonic, scosese acolo în curte pentru a scuturà, numai din câtevà odăi ale sale, 60 de covoare de o frumusețe uimitoare, pe cari Crușovenii, aflați în localitate, le priviau cu lăcrămile în ochi.

Din fericire Bachtiari Pașalele s'au dus cu regimul Hamidian.

Iarna locuitorii ocupă de predilecțiune camerele de jos, cari poartă în special numele de *casă* și cari sunt mai puțin sumptuos mobilate și unde se văd rar sobe, ci mai mult niște căminuri de ale noastre, numite acolo *hogeaguri* și cari sunt adesea artistic făcute. [1])

In partea de jos, numită vatră, se află *catenarul*, adică fiarele cu lanț pe cari se clădesc lemnele pentru ardere.

---

(1) Se apropie mult de chéminé-urile franceze.

In aceste camere au, la dreapta și la stânga, paturi făcute jos pe cergi lânoase ca zeghele și cu saltele, după obiceiul turcesc.

Curățenia este uimitoare, cu toate că în genere nu au servitori. Nicăiri nu am găsit mai multe dulapuri în părete (placaruri) ca în această regiune. La Ochrida și Bitolia, cu deosebire în casele mai vechi, aceste dulapuri-păreți au adesea peste un metru adâncime și acolo țin ei covoarele de preț, hainele și rufăria. Unele servesc de cămară și în fundul lor au scăpat, adesea, pe timpul urgiilor, cei căutați pentru a fi uciși.

Prin orașe, ca la Pârleap (Perlepe) și chiar până în comune depărtate, aú pătruns multe din obiectele industriei moderne ca: perdele, draperii, etc., și tablouri cú rame frumoase.

Nicăiri la noi nu s'ar află, în așà de mare abundență și împodobite ca adevărate icoane, la locul de cinste al casei, portretele MM. LL. Regele și Regina și ale Principilor Moștenitori, Ferdinand și Maria, Ioan Brătianu, adesea și în mici statuete, și câte odată și Ioan Nenițescu, care a scris despre țara lor.

Fotografiile din țară, reprezentând diferite evenimente sau monumente, sunt numeroase, căci constantă este legătura acestor locuitori cu țara noastră.

De puțin timp se găsesc și prin multe case românești portretele actualului Sultan și ale eroilor *Niazi Bey*, *Enver Bey* și *Eyub Sabri Bey*, în diferite cromuri, precum și ale lui *Midhat Pașa*, pentru care Turcii au un adevărat cult, căutându-i loc prin comparațiune între *Cavour* și *Gambeta*.

Tot astfel se află, ca în toate cluburile și casele turcești, și portretul lui *Namik Kiémal Bey*, poet și istoric de seamă turc, cu toate că se pare că a murit la vârsta de 21 ani.

De altfel simbolul neamului românesc, sub forma tricolorului nostru, în cusături, panglici sau mici stegulețe, se vede în toate părțile. In zilele de Paști am văzut pe masă până și ouăle colorate în roș, galben și albastru, la Moloviște.

Mobilele moderne pătrund însă din fericire greu, din cauza transportului dificil, dar au început și ele să fie lucrate în localitate.

La inimosul român *Costa Velo*, din *Moloviște*, am găsit o întreagă cameră de culcare, în nuc, lucrată admirabil de fiul său care a absolvit școala de arte și meșteșuguri din București.

Acest *Costa Velo*, acum câtvà timp, când pornirile Patriarhiei mergeau până la asasinat, și când Turcii nu-și dădeau seama ca în prezent de rolul Aromânilor în imperiul lor, răspunse valiului

din Monastir, care nu voià să aprobe un popă românesc, și care-i spuneà că trebuià să aleagă, numai decât, între patriarhatul grecesc și exarcatul bulgar, că el cere, în acest caz, șefia *Șeic-Islamului!* Valiul dezarmat lăsă pe Români în pace.

Casele Aromânilor, până și cele mai modeste, din satele ce am vizitat, deșì zidite pe râpi și ponoare, unde nu s'au suit alți locuitori ai Macedoniei, par mai mult niște vile pentru viligiatură, pe când ele sunt de fapt locuințele obicinuite ale unui popor care își câștigă vieața unde poate, dar care își păstrează cu sfințenie și cinste familia, pe cât se poate mai în belșug și mai ferită de orice prihană sau volnicie.

Costumul Românilor la munte este cel cunoscut din fotografiile curente, păstorii purtând zeghea de păr de capră, numită *Țâmbară.* Hainele lor albe, mai ales la Farșarioți, sunt făcute din *șieac,* adică dintr'un fel de abà albă.

Femeile au un costum simplu și acele ce am întâlnit în drumul dela Köprülü până la Struga, în genere, erau îmbrăcate închis sau în negru și îmbrobodite cu un tulpan la fel, probabil din cauza săptămânii mari, când ele au obiceiul de a veghià la biserică Sf. Cruce, toată noaptea de Vineri spre Sâmbătă.

Ele poartă mult doliul pentru rude chiar depărtate. Il poartă toată vieața când au pierdut o fată mare ori un fecior.

Am văzut, din nenorocire, și costume de stofe scumpe, în genere cam deșanțat croite, ceeace dovediă și mijloacele mai abundente dar în acelaș timp și influența orașelor mari.

Mi-am permis chiar a atrage atențiunea celor în drept asupra costumelor învățătoarelor, cari mi s'au părut cam în dezacord cu mediul în care trăesc, cu misiunea ce au de împlinit și chiar cu sentimentul artistic. Adesea persoanele duse de aici nu dau bunul exemplu acolo. Mahalaua Bucureștilor nu e prielnică industriilor casnice.

Am impresiunea că în acele părți vechea industrie casnică este pe sfârșite și va trebuì ca femeile cu inițiativă, din acea parte, să se puie în fruntea unei mișcări comparabile cu cea dela noi, pentru a puteà să dea vieață acestei industrii în care Româncele au dat dovadă de atâta pricepere, abilitate și sentiment artistic.

Zic aceasta cu atât mai mult, cu cât am constatat, în aceleași regiuni, că populațiunile sârbă și bulgară, cu toate că mai puțin înzestrate din punctul de vedere al simțului armoniei colorilor și

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

al îndemânării execuţiunii, şi-au păstrat cu totul costumele lor şi sunt în plină prosperitate a industriei casnice.

Nicăiri însă nu am văzut, ca pe acolo, bătrâne mai simpatice, femei cu chipul mai cucernic, mame pe a căror figură stau întipărite suferinţa şi durerea adevărată, capete de martire, ca niște sfinte stilizate de pe icoanele bizantine. Ce subiecte pentru un pictor!

Când mă uitam la ele, în tot drumul până la Vodena; când le vedeam cu ce fericire reţinută, demnă şi impunătoare ţineau să ne strângă mâna, alipindu-se de noi ca de suflete ce le aduceau alinare şi speranţă, mă întrebam în cugetul meu: — ce credeau ele în acel moment şi ce se petreceà în inima acestor demne femei, depozitare a rostului unui popor întreg şi atât de încrezătoare în un viitor mai bun!

Femeile dinspre Karaferia, cari venise la Vodena şi Karaferia, dela distanţe mari, ca să ne întâmpine, mi s'au părut mult mai săltate, mai puţin întristate şi incomparabil mult mai frumoase în costumele lor bogate, cari se păstrează în acele părţi cu mult mai bine.

Ele poartă deasupra frunţii lor, ca parte anterioară a unei coroane, o bucată metalică lucrată mai mult sau mai puţin artistic, adesea aurită şi care se numeşte *ciupare*.

In grabă am cules următoarele numiri pe cari le uzitează ele:

Toacă zic la broşă.
Fluri » » salbă.
Veri » » cercei.
Bigilică » » brăţară.
Zonă » » paftă.
Căruţe » » crucea dela gât.
Nel » » inel.
Căstură » » un lanţ ce poartă pentru frumuseţe.

Foarte multe din ele poartă numele răspândit la Farşariote de *Haida*, de origine celtic, după colegul nostru d-l Caragiani, însemnând frumos. De acolo derivă şi *haidimena* grec.

Conştiinţa naţională este foarte vie la acest popor. Privirea sa, în ce priveşte viitorul, se îndreaptă cu iubire către noi, pe cari ne iubeşte ca fraţi mai mari, şi către Turcia modernă, de a cărei soarte stă legată, cum îşi dau bine seama ei înşişi, existenţa lor pe viitor.

Ei văd prea bine că sunt reduşi, ca popor, la ultima extremitate, resfiraţi cum sunt în grupuri mici şi pe o prea mare supra-

față ce odată a fost numai a lor și în care până de curând au fost siluiți și exterminați.

La Ochrida, în convorbirea ce aveam la primirea noastră, o femeie tânără, cam de 25 ani, spuneà dela sine d-lui Alessiu dela Curtea de Casație, această profundă observație: «greul nostru este că suntem prea împrăștiați».

Pe drumul ce am făcut dela Köprulii (Veles) și până la Struga, cu trăsurile, trecând prin Pârleap, Crușova, Bitolia, Rezna și Ochrida, am întâlnit adesea Români răsleți cari nu știau nimic de călătoria noastră și cari îndată ce aflau cine suntem, ne arătaŭ o duioasă simpatie. Nimeni dintre noi nu va uità însă pe acel cioban român, găsit pe vârful unui munte, înainte de a ne scoborî spre Perlepe, pe care întrebându-l ce este, și aflând și el, după răspunsul nostru, că suntem din țară, ne spuse cu desperare și întristare, ridicând ochii și mâna la cer: «*Mutriți de noi că h'm chiruți aliumtrea*»,— adică: Ingrijiți de noi că altfel suntem pierduți!

Când, la 1881, Tesalia fu cedată Greciei, Românii, cari acolo se aflău în masse compacte, iscăliră 130.000 o protestare contra anexării. Ei își dădeau seamă de urgia ce-i așteaptă. Dar dacă Grecii vor violentà încă conștiința acestui popor, țara acestora va deveni *Thesalia venena*, de care ne vorbește Horațiu.

Care popor din lume, ca acești nenorociți frați ai noștri, a dat dovadă de mai mult sacrificiu pentru idea națională, necedând nici afuriseniei, nici la amenințări și făgădueli, nici în fața ucigașilor mizerabili ce-l siluiau tocmai în numele Domnului Isus Christos, încât astăzi când suntem in plin secol al XX-lea, ei să trăească, din această cauză, ca un soiu modern de *paria* al omenirii și creștinătății, adeseori *fără botez, fără cununie, fără mângâierile bisericii*, la durerile lui sufletești și trupești, neputând să se despartă la nevoie, sau să testeze în mod legal, îngropându-și până și morții lor scumpi fără preot, numai pentru a se apără de desnaționalizare și a-și păstrà cu bărbăție neamul de care sunt așà de mândri?—(1).

De câtivà ani ei au înțeles mai bine ca noi că sacrificiile ce facem erau adesea iluzorii și că adevărata lor bună îndrumare consistă în a se organizà cu Eforii și comunități locale, comunale, pentru biserică și școală, conform vechiului obiceiu românesc, interesând mai întâiu la aceasta pe toți localnicii și primind dela noi numai ajutorul care să umple găurile ce nu ar puteà acoperì singuri, sau

(1) Ei nu au actualmente decât 58 preoți.

cele necesare pentru a le înlesnì controlul și îndrumarea acestor eforii pe regiuni și în țara întreagă.

Și e trist că trebue să constat, după cum rezultă din darea de seamă oficială a primului congres al Românilor Otomani, ținut la Bitolia în zilele de 10 și 11 Iulie 1909, cu ocazia primei aniversări a proclamării constituției, că tocmai ai noștri, trimiși și ținuți să-i ajute în mod destoinic în localitate, au luptat chiar cu arme neiertate în contra acestei hotărîtoare și bune porniri a fraților noștri (1).

Școalele românești ce s'au creat acolo de acum 40 ani, dintre cari prima la 1865, de nemuritorul *Demetru Atanasescu*, originar din Târnova, mort la *Bitolia* și îngropat lângă *Ap. Mărgărit*, ale căror morminte le-am vizitat, precum și școalele, făcute de noi în urmă, în frunte cu oameni ca *Steriu N. Cionescu*, vechiul meu coleg din Academia Mihăileană, demnul învățător emerit dela Crușova, carele e «fundatorul școalelor române din Crușova și directorul lor timp de 37 ani», sau ca C. Ionescu-Chirano din Nevesca, au dat roadele cuvenite (2).

Ele au redeșteptat mult conștiința națională, la care fapt au mai contribuit în mare parte și călătoriile Aromânilor fie la noi, fie prin Serbia și Bulgaria, unde se vorbește foarte des românește, fie mai ales în America, unde se întâlnesc cu Românii din țară și din Transilvania.

Mersul ascendent însă al României și prestigiul de care se bucură tot mai mult, începând dela 1877, a fost de o utilitate și mai mare.

Sângele eroilor e totdeauna rodnic pentru neam!

De altfel analfabeți, printre bărbați, mai nici nu se găsesc între Aromâni decât doară 1—2‰, căci ei mai toți știu romána ori bulgara, albaneza, greaca, turca și chiar engleza.

Popor de comercianți, ei nu ar puteà, fără cunoașterea unei limbi, să meargă înainte.

De puțin timp au un ziar săptămânal în dialect, *Dreptatea*, ce apare la Salonic sub direcțiunea d-lui Pineta.

Tineretul lor, dus în America, se constitue în societăți, toate cu caracter românesc. Iată această rozetă de aur galben, smălțuită la

(1) Dr. Tașcu G. Trifon, *Congresul Românilor otomani*, ținut la Bitolia în zilele de 10 și 11 Iulie 1909, cu ocazia primei aniversări a proclamării constituției. București, Institut de arte grafice «Universala», I. Ionescu, 14, Str. Covaci, 1909.

(2) Acum se cheltuesc anual aproximativ 750.000 lei pentru Macedonia; avem acolo 4.200 elevi, — 130 liceani, 70 la școala normală, 75 la școala de comerț din Salonic și 40 la cea din Ianina.

centru albastru și la periferie în roșu; pe ea se vede lupoaica legendară. Poartă scris în jur «*Liga Lupoaica*», iar deasupra «S. M. R.» adică: *Societatea Macedo-Română.*

Această societate a fost înființată la 1906, în New-York, atunci când i-am convocat pe Macedoneni la marea noastră manifestație culturală, economică și politică, de pe câmpia libertății dela Filaret, și unde Macedonia, ca și Bucovina, Basarabia și Transilvania, și-au avut fiecare câte un pavilion special. Am fost foarte fericit a găsì, dela Belgrad și până la Salonic, la toți expunătorii, diplomele date de noi, puse cu cinste în vederea tuturor.

Această rozetă mi-a fost oferită de d-l Constantin I. Cosmescu, profesor de istorie la cursul superior al Liceului român din Bitolia, care a fost ales membru de onoare al societății, întemeiată în mare parte de elevi de ai săi.

La 1909 se creă tot de Macedoneni altă societate în America, având ca emblemă două mâini ce se țin împreună și deasupra cărora stă scris: «*Unirea face puterea*».

Tineretul de acolo e serios și muncitor și nicăiri încă, nu ni s'a vorbit mai frumos și cu convingere, preamărindu-se binefacerile muncii, ca în Crușova, în cuvântarea tânărului M. D. *Petrașencu.*

Intrebând pe mai mulți Români, cum de vorbesc așà de bine dialectul nostru, ei ne-au răspuns că în America au învățat în societatea Fraților Români din România liberă și din Austro-Ungaria!

Cine ar fi crezut că în Statele-Unite se va vorbì limba noastră clasică și că prin munca de acolo se vor adunà bani pentru a se redà vieață și rost multor comune nouă ale Aromânilor din Macedonia.

Nu avem decât să privim una din hărțile etnografice ale Peninsulei Balcanice, din cari, cu toate defectele lor, în ce privește cunoașterea exactă a localităților locuite de Români și a numărului locuitorilor din aceste localități, ne vom puteà ușor da seamă de situațiunea lor critică de astăzi.

Zic critică, din mai multe puncte de vedere.

Mai întâiu Românii sunt răsfirați pe suprafețe mari și în centruri nu tocmai avute în elementul român.

Critică și prin aceea că expatriindu-se mereu, rândurile lor se tot răresc, căci ori ce s'ar zice, mulți rămân pe unde se duc.

Afară de două puncte extreme, unul spre apus în Albania, altul spre miazăzi în Tesalia, localități în cari se află mai compacți, restul e alcătuit numai prin linii cari denotă de regulă coamele catenelor muntoase pe cari s'au refugiat ei.

Suprapuneți harta etnografică hărții orografice a Turciei europene, și veți vedeà ușor legătura strânsă ce există între munți, ca ocrotitori, și neamul nostru.

In munții Carpați s'a păstrat trunchiul principal al românismului. Acolo numai au putut ei să mai reziste în contra puhoaelor dușmane ce necontenit dela retragerea lui Aurelian și până după încheierea tratatelor noastre sub Mircea și Ștefan cel Mare cu Turcii, s'au scurs necontenit în aceste părți, pe toată suprafața unghiului cuprins între miazănoapte și răsăritul Europei răsăritene.

Din acești munți s'au scoborît la vale, pe timpuri prielnice, Românii, întinzându-se de dincolo de Nistru și până la Tisa.

Fie ca din creierul munților Albaniei, Epirului și al catenelor din Sudul Rodopului și altor culmi, unde se află ocrotiți, Aromânii să se scoboare încetul și ei pentru a se întinde pe câmpiile de unde au fost goniți.

Nicăiri nu se poate mai bine ca în acea parte urmări și constatà mai sigur, efectele dezastroase ale năvălirilor succesive și nemiloase asupra unui popor autohton.

Scoborîrea Slavilor, sosirea Bulgarilor, pătrunderea Turcilor i-au distrus, i-au depărtat sistematic din văile mănoase, din preajma marilor comunicațiuni, silindu-i să se adâncească cât mai mult și să se dosească cât mai sus, în localitățile cele mai puțin accesibile.

Astfel dintr'un întreg popor, înzestrat cu toate însușirile bune, n'au mai rămas în munți decât păstori, iar în orașe mici industriași și comercianți!

Slavii, Bulgarii și Turcii, cu ultimele lor colonii, au cuprins șesurile și văile fertile.

Aromânii nu mai semănau ca să culeagă, și nu aveau vieață cevà mai sigură decât în orașe și în creierul munților.

La Moloviște de exemplu, satul până târziu a fost jos de tot, dar din cauza așezării unui cătun turcesc *Cojani* în gura văii, renumit până acum câtivà ani prin prădăciunele și asasinatele sale, Moloviștenii nu numai că s'au retras în fundul văii, dar au fost nevoiți să părăsească ogoarele și livezile din vale, din cari unele mai aparținându-le încă, abià acum se încearcă a le cultivà.

Nu că nu au darul de a cultivà pământul, cum se grăbesc a spune unii, dar nu mai aveau posibilitatea. Nesiguranța vieții și a culegerii holdelor i-a deslegat pe mulți de această muncă.

Lângă fiecare centru românesc de pe piscuri se aflau, la gura văii respective, cătune turcești cu oameni nesupravegheați și cari

sistematic prădau sau ucideau pe cei cari, adunând cevà în localităţi depărtate, se reîntorceau acasă pentru a duce o vieaţă mai liniştită.

Că ştiu să lucreze pământul, nu aveţi decât să observaţi ogoarele de lângă casele lor, întemeiate pe vârful stâncilor şi pe coastele munţilor. Viile ce au reuşit să facă, pe suprafeţe mari cu o înclinare de necrezut, ca la Cruşova şi în alte părţi, sunt dovadă de cele ce spun. Şi acolo, unde adesea caprele nu pot răsbì, pe coaste înclinate de 75 grade, ei au făcut vii minunate, lucrate ca şi pe coastele Rinului, şi pe cari nu le pot adesea săpà, nici culege, decât atârnaţi cu frânghiile.

Pe ponoarele unde se află satele lor au curăţit piatra cu răbdare, ani dearândul, au adus apă şi au reuşit să facă, din acele locuri sterpe, păşuni şi fâneţe, adevărate covoare încântătoare prin verdeaţa lor.

De altfel un mare număr dintre ei au dovedit-o şi o dovedesc la noi, că se pricep la agricultura mare, căci sunt mulţi arhimilionari, mai ales la Craiova, veniţi nu de multă vreme din Macedonia, pe când alţii sunt arendaşi şi acum la noi în ţară.

Ei sunt foarte industrioşi şi artişti prin firea lor. Industria filigranelor, aşà de apreciată în toată lumea, a fost specialitatea lor multă vreme. In fruntea ei se află şi astăzi Români la Salonic şi Bitolia şi chiar la Roma, în Via Sixtina.

La Salonic se lucrà acum o măsuţă întreagă în filigran, care costà 5.000 lei şi care urmà să fie pusă în conacul unde trebuià să descindă M. S. Sultanul.

Sculptura în lemn de asemenea le datoreşte mult.

Prima ghiuleà la 1903, trasă asupra Cruşovei, a căzut asupra bisericii, zise greceşti, făcută numai de Români, căci Greci nici nu se află pe acolo decât doar grecomani. Şi acum femeile plâng după tâmpla arsă, care erà o vestită podoabă. Noroc că Weigand a fotografiat-o.

Nu voiu uità niciodată tâmpla minunată care se găseşte în vechea biserică română dela Ueskūb, astăzi în mâna Sârbilor. Ea e lucrată, a giorno, în nuc şi este cea mai frumoasă din câte am văzut până acum. Biserica aceasta a fost vândută de Turci pentru 200 lire.

Chipul sculptorilor ce au lucrat-o, aflat la o parte a ei, poartă costumul Aromânilor, din o anumită regiune, din Albania. Din nenorocire acum Aromânii lucrează mai puţin lemnul, astfel că tâmpla bisericii noastre din Cruşova, destul de frumoasă, e lucrată de un meşter bulgar.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

La Pârleap se arată Petre Zico, numit *inventatorul român*, care a uimit pe toți prin deșteptăciunea sa naturală în ale mecanicei, având astăzi o fabrică de oleuri după închipuirea sa și prima moară sistematică cu vapori pentru făină.

In comerț, cu deosebire, ei ne sunt absolut superiori, și în mai toate orașele mari din Peninsula Balcanică găsim case de ale lor bine instalate, totdeauna sigure, bucurându-se de încrederea locuitorilor.

Nu se cunoaște faliment dat de unul din ei.

Acelaș lucru se petrece și în Pesta și până la Viena.

Numai serviciul nostru maritim nu are la Constantinopole Aromâni, dar Greci, și cassierul e din regiunea din care se recrutau cei mai vajnici antarți.

Toptangiii în Macedonia sunt în genere Români. Vom cità cu deosebire pe frații *Papa Teodosiu*, cari la Scopia au aproape monopolul comerțului cu fier și cu lemn. Unul dintre ei erà dus în Germania pentru a studià și a înființà o fabrică de cărămizi și de var.

Am vizitat magazinele lor și am rămas uimiți de regula, curățenia și bogăția mărfii ce aveau. Unul din frați este președintele comunității române locale și ține comptabilitatea în românește, altul însă, din cauza lipsei personalului, o ține încă în grecește.

Dar ceeace este admirabil, e că toți patru frații staú în aceaș curte, fiecare în casa sa, ducând o adevărată viețață patriarcală.

Regret că nu pot să mă întind mai mult, dar înțelegeți ușor câte aș aveà de spus și le voiu spune de sigur în scrierea ce prepar cu această ocaziune.

D-l *I. D. Manachia*, furnisor al Curții Regale Române, distins la Expozițiunea din 1906, este nu numai profesor de desemn la Liceul român din *Bitolia*, dar și principalul fotograf și fotocinematograf de acolo. Lucrările sale sunt cerute în străinătate de specialiști.

Cea mai bună farmacie din Bitolia este «Farmacia Română» a unui fost elev al Școalei noastre de farmacie din București, *d-l D. N. Neciu*. Alții doi se vor stabili în curând la Crușova și Ueskūb.

Toate podurile în piatră, bine lucrate, ce s'au făcut pe principala cale de comunicație din Vilaetul Monastir, sunt opera inginerului *Ciumete*, fost elev al Școalei de poduri și șosele din București.

De altfel am constatat cu fericire, că școalele noastre, și mai ales cea de medicină, sunt aici apreciate după reala lor valoare.

Astfel la Niș, pracăit cu succes medicina Dr. *Paligora*, la Ueskūb,

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

în aceleaş condiţiuni, de 5 ani, Dr. Teodoru Vasile, iar la Salonic Dr. Taşcu Trifon.

Au fost şi alţii, tot în aceleaşi bune condiţiuni, ca d-l Dr. Pucerea la Bitolia, care scăpând ca prin minune de trei gloanţe ale antarţilor, ce-l pândiau într'un sat vecin, la Magarova, a trebuit să vie în ţară.

Şi din punctul de vedere ştiinţific, fraţii noştri s'au distins în mod deosebit. D-l *Pericle Papahagi*, directorul Liceului român din Bitolia, este un tânăr cu mare viitor, care a scris dejà 11 lucrări importante, cu cari a stârnit critică favorabilă la noi şi în apus şi despre care d-l D. Sturdza, stimatul nostru Secretar general, spuneà Academiei, într'un raport din 15 Maiu 1905, în ce priveşte *Basmele aromâne*, că: «această publicaţiune formează o adevărată comoară de literatura populară şi de limba fraţilor noştri din Turcia!»

Am convingerea că acest ales muncitor, lucrând înainte, va aveà în curând cinstea de a reprezentà Macedonia în sânul acestei Academii.

Nu e locul şi n'am nici timpul să indic pe toţi acei de acolo, în frunte cu mult regretatul Mihăileanu, cari au dat la lumină diferite scrieri de valoare. Voiu reamintì numai pe *Dalametra*, fost institutor la Veria, actualmente la Salonic, care a scris dicţionarul Macedo-Român, şi pe *Capidan*, profesor de limba germană la Şcoala comercială din Salonic, care are cinstea de a fi însărcinat şi el de Academie cu redactarea Dicţionarului limbii române.

Voiu face o deosebită menţiune despre d-l *Dimonie*, profesor de şt. fizico-naturale la Şcoala de comerţ din *Salonic*, botanist de o adevărată valoare, apreciat în mod deosebit de colegii săi din apus, cari au dat numele său la mai multe plante ce a descoperit în Macedonia, sau în vârfurile retrase ale munţilor Albaniei, unde adesea cu adevărate primejdii a lucrat paralel cu *Antonio Baldacce* pentru cunoaşterea florei din acele părţi. Herbarul său este dejà preţios.

Dacă liniile mari ale geologiei Macedoniei se datoresc, în mare parte, profesorului Cvijici, dela Universitatea din Belgrad, flora Macedoniei şi Albaniei va rămâneà, în prima linie, legată de Italianul *Baldacce* şi de Aromânul *Dimonie*.

De altfel această aptitudine în toate direcţiunile a acestui popor moral şi cu caracter, hotărît şi întreprinzător, cu sentiment artistic şi cu aşà de mare pricepere şi iniţiativă în afaceri, nu este cevà nou.

Din toţi timpii, cu sângele, cu munca, cu avutul şi cu priceperea sa, el a întărit diferite popoare dintre cari unele, ca cel grecesc, i-au jurat însă pieirea.

Când se va face un studiu amănunțit, atunci numai se va vedeà câte sate sârbești, bulgărești, grecești, arnăuțești și chiar turcești sunt cu sânge aromânesc. Unele din ele își păstrează și azi încă costumul și obiceiurile, ca cele grecizate de pildă; altele încă au vorba curată, ca cele mahometanizate din *Meglenia*, din vreo nouă comune, cu Nânta în frunte. Hogea lor e Român, dar femeile par că nu se știu a fi mahometanizate. După cum ne spune chiar Radu Pătârlăgeanu, «Ei fiind de religiune străină, au rămas departe de influența școalei și a bisericii grecești. . . . Idiomul acestora este mult mai apropiat de al nostru» și aceasta căci nu întrebuințează așà de multe cuvinte grecești. Alte sate în sfârșit își păstrează numai tipul etnic, cu frumusețea liniilor latine, cu caracterul vioiu și deschis, bucuroși de oaspeți, cum sunt cei din *Struga*, cari numai Bulgari nu sunt, în marea lor majoritate.

«Caco Struga
Nema Druga»

Acesta e proverbul bulgar care indică frumusețea localității și a femeilor de acolo!

Iată de ce, începând cu noi Românii dela Nord, câte nu datorim noi acestor oameni!

Un nemuritor ca *Mitropolitul Șaguna*, cugetători aleși ca *Mocioniștii*, filantropi ca *Gojdu*, toți trei din *Moscopole*, constituesc mărgăritarele cu cari se fălesc Românii din Ungaria.

La noi, din întâmplare, adesea ei au fost luați în vârtejul grecesc, care din nenorocire a bântuit această țară. Dar nu s'au distins ei și aici?

In Universități avem pe *Caragiani*, pe *Naum*, pe *Dissescu*, pe *Coculescu*, pe *Murnu* și pe *Valaori*, cari toți sunt de origine macedoneană.

Alții mai tineri se manifestă deja în toate ramurile.

Aici este locul a aminti în mod deosebit importantul legat, făcut Academiei noastre, de Macedoneanul Tache P. Anastassiu, prin testamentul său din 27 Decemvrie 1897, precum și pe Dimitrie Cosacovici, în care se personifică, cum spune Gr. H. Grandea, «idea Românismului dela Pind». El a contribuit mai mult, la noi, a face cunoscută ramura și însușirea Aromânilor. A luptat toată vieața pentru redeșteptarea fraților lui, lăsându-le și averea (1).

(1) Vezi: *Dimitrie Cosacovici*, Albina Pindului, Anul I, No. 3, 15 Iulie 1868.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fac urarea ca astfel de donațiuni să se facă cât mai multe, de acești generoși frați, pentru institutele de cultură *române* din Macedonia și din restul Turciei europene.

Dacă ne scoborîm în *Serbia,* găsim în Muzeu, la locul de onoare, pe *Țânțar Iancu,* care, împreună cu fratele său *Marcu,* au fost marii eroi de pe lângă *Miloș Obrenovici,* în luptele cumplite pentru neatârnare dela 1804.

Dar dacă nu am vorbì decât numai de cei morți, nu ar trebuì să uităm pe *Țânțar Marcovici,* din *Moscopole,* prim-ministru, ucis odată cu regele *Alexandru,* precum și pe *Iovan Ristici,* din aceeaș localitate, care fu regentul aceluiaș rege înainte de încoronare.

In Bulgaria, stat mai nou, Români din *Gopeși, Moloviște,* din *Vlaho-Clisura,* din *Bitolia* și alte localități, unii chiar cari au făcut liceul nostru, sunt în fruntea mișcării lor politice și a presei.

Sunt numeroși acei cari au fost miniștri!

Poporul însă, care a stors mai multă vieață și mai multe mijloace dela ei, e cel grecesc. Aromânii au servit incomparabil de mult Grecia și Elenismul.

Universitățile grecești create în Iași de *Vasile Lupu* la 1644 și în București de *Șerban Cantacuzino* la 1680, aveau o așà de mare importanță pe atunci, când Atena erà un sat, încât *Elladios* le considerà: ca «*absolut superioare celorlalte centre de cultură din Orient*».

Aceste universități ajunseră culmea lor sub *Mavrocordat,* care le utilizà ca focare de cultură greacă în Orient, și pentru a desnaționalizà România.

Simpaticul și alesul nostru coleg *Erbiceanu,* prin numeroasele sale publicațiuni, a ridicat vălul ce acoperià acest trecut și, grație studiilor sale, am putut aflà că mulți din acești profesori, fala Grecilor, erau frați din Macedonia și că numeroși erau doctori în Teologie, în Filozofie și în Medicină, etc., din Italia și țerile germane, unii având două și chiar trei doctorate.

O întreagă literatură, cu care se glorifică nația grecească, tipărită în țară la noi, și cu deosebire la *Viena, Veneția* sau *Paris,* a fost făcută cu banii noștri și se datorește muncii acestor Români.

Voiu cità cu deosebire pe **Ioan Comnen,** principalul doctor al lui *Constantin Brâncoveanu,* și profesor de științele fizico-matematice, ceeace nu-l împiedică de a fi fost un filolog distins și a ajunge mitropolit la *Distria,* sub numele de *Gherota.*

Chrisand Notara, vechiu elev al lui *Cassini* și bursier al lui

Constantin Brâncoveanu, ajunse profesor la București, ale cărui latitudine și longitudine le determină la 1716. El devenì arhimandrit la Sf. Gheorghe Nou, și murì patriarh la Ierusalim.

Eliad Manasse, profesor dela 1759 la 1785 în București, studiase științele fizico-matematice în Italia și Germania și prin el s'au adus, de sigur, primele instrumente pentru experiențe științifice la noi.

Lambru Fotiadi care, cam în acelaș timp, a scris elementele de fizică, în care se ocupă și de chimie.

Grigorie Constanda, care la 1790 trecù la Halle doctoratul în filozofie, în matematici și în științele naturale.

Constantin Vardala, Dr. în medicină și profesor de matematici, la București, care cu colegul său *Veniamin Delesvin*, matematic distins, profesară până la 1815.

Să nu uităm pe *Teodosie Coridalău*, care se ocupà cu astronomia, pe *Nicolae Chiriac Cercel*, mare matematic, și pe *Ioan Forneiu*, din munții *Tesaliei*, care a tradus geometria lui *Bloh*.

La aceștia voiu adaoge, după studiul d-lui Papahagi, pe *Botli*, legist renumit în Grecia, *Român din Bitolia*, pe *Riga*, poet mare, din orășelul Veleștin; *Darvari*, scriitor grec de valoare, din *Vlaho-Clisura*, fost student la București și care, ca și *Neofit Duca*, a scris peste 30 de opere; pe *Ambroziu Pamperi*, *Constantin Ciagani*, pe *Ghorghe Papasinu* și *Stiria Atanase*, toți renumiți învățați greci și cari sunt Români din Moscopole.

In fine adaog pe *Postalaca*, Român dela *Aminciu*, care este capul muzeului de antichități din *Atena*.

In ce privește luptele contra Turcilor, vom cità eroi ca *Cionga*, *Eftimiu Vlahava*, *Hagi Petru* din *Halichin*, *Andruț* și fiul său *Odiseu*, pe *Lazăr*, *Condurioti*, *Cairaculi*, renumiți ca șefi de oaste în contra Turcilor.

Să nu uităm pe *Marcu Bociari*, supranumit Leonida (1), pe *Giavela*, *Dracu*, *Grioa*, *Fătumare*, *Cacioni*, toți Aromâni cari erau capii Suliaților.

In fine pe *Pălasca*, *Gura*, *Bujdechi*, *Iaka*, *Bucuvala* și *Giuvara*, acești doi din urmă ridicați în slavă de către Aromâni în cântecele lor populare.

Voiu mai reamintì pe *Atanase Diacon*, erou al Pindului, despre care Gr. H. Grandea a scris un studiu în No. 179, a «Monitorului Oficial» din 1869.

---

(1) *Albina Pindului*, 1868, No. 6 : *Eroii Pindului*. Idem, No. 7: *Caci-Anton*.

BCU

Dar ce sunt toți aceștia, pe lângă marea legiune, cu Caceandoni, eroul legendar, în frunte, care a răsbunat puțin ticăloșiile lui Ali Pașa, și despre care iubitul nostru coleg, d-l Caragiani vorbește în marea sa lucrare: *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică*, din care a tipărit până acum 17 coale și căruia îi urez ca, cât mai neîntârziat, să tipărească și restul, pentru binele și gloria Aromânilor.

In ce privește acum oamenii mari ai Greciei, voiu cità cu deosebire familia *Botzaris* din *Drăgana* și în special pe *Notie* și pe *Marcu*. Pe *Suliotti* din *Macedonia*, pe *Teodor* și *Ghenadie Colocotroni* din *Peloponez*, pe *Alexandru Vlahopol*, numit astfel din cauză că Grecii nu puteau să-l numească, cu numele tatălui său, *Bubulina; Gheorghe Olimpiu* din *Vlaho-Livadia* și *Coletti*, fost prim-ministru și ambasador al Greciei la Paris, despre care ne vorbește Ioan Ghica în scrierile sale și care erà Român din *Epir*, din satul Săracu.

Putem de asemenea să citām pe baronul *Gheorghe Sina*, din *Moscopol*, care a fondat *Universitatea Atenei*, precum și pe *Dumba*, din acelaș oraș, mare proprietar la noi, fondatorul bisericii grecești din Viena și care a înzestrat, de asemenea, Universitatea din Atena. *Policlinica* din aceaș capitală a fost creată de *Mihail Toșița* din *Mețova* (Minciu). In fine *Arsachionul*, adică școala secundară de fete, a fost făcută de *Apostol Arsaki*, fost ministru de externe la noi, originar din *Vlaho-Livadia* ca și Ghermani, și care, acest din urmă, deși ajunsese ministru în Țara-Românească, a dat câștig de cauză grecomanilor din *Bitolia*, cari au astăzi cele mai frumoase institute de cultură, făcute cu bani românești pentru a greciză pe Aromâni!

Să citām de asemenea printre marii filantropi pe *Hagi Costea* din *Ianina*, pe *Avera* (Averof), grație milioanelor căruia s'a putut reconstitui Stadiul din Atena și reîncepe jocurile olimpice.

Voiu spune în treacăt, că Averof cerù din Alexandria să fie consulul nostru onorific acolo. Nu i se răspunse! Regele Greciei îl decoră, trimise să-l vadă un membru al familiei și astfel milioanele Românului, prin nepăsarea noastră, servesc elenismului!

Reamintesc în fine marele institut de cultură *Zapionul*, din *Constantinopole*, făcut cu banii noștri de către *Zapa*, Român din *Albania*.

Astăzi când chestiunea grecomanilor este atât de arzătoare pentru rostul vieții fraților noștri din Macedonia, și când sute din ei câștigă

*

încă milioane în țara noastră, pe cari le pun în serviciul «*marei idei*» a elenismului, trebue să facem tot posibilul de a curățì holdele noastre de astfel de buruiană. Să nu mai iertăm cu nici un chip, ca oile rătăcite să înlesnească *triumful lupilor* neamului.

Și când acest popor a dat dovadă de atâtea fapte alese în serviciul altor țeri, și culturii elene în special, care îl orbise și captivase până la un timp; când vedem dorința lui de astăzi de a trăì, cu orice sacrificiu, pe viitor vieață românească, puteà-vom noi oare să ne mai îndoim despre viitorul său? Iertat ne este a nu ne da seama adânc, de ceeace trebue să facem pentru a-l ajutà, în năzuința lui spre vieață, cel puțin acum când putem vedeà lămurit ce rost ar puteà să aibă, în evoluțiunea Turciei de astăzi, atât de hotărîtă spre reforme, atât de umanitară, și atât de prielnică nu numai fraților noștri de acolo, dar chiar propriilor noastre interese?

Iată de ce trebue să facem orice pentru ca toată energia și activitatea Aromânilor, pe viitor, să servească numai lor și imperiului în care trăesc.

In diferite ocaziuni și cu deosebire în vorbirea mea dela Liceul din *Bitolia*, le-am arătat lămurit, cum soartea lor este legată de aceea a Turciei; le-am recomandat a fi Români, până în adâncul oaselor, însă să învețe perfect turcește și să studieze în școalele turcești pentru a-și însuși orice specialitate, care poate să le permită a intrà în administrație, în justiție, în diplomație și în toate carierele libere, prin cari se pot impune și devenì utili.

Petru Iogu și *Traian Mașa* sunt deja elevi ai Școalei militare din Constantinopol; Școala de drept din *Salonic* și cu deosebire cea din *Constantinopol*, precum și *Facultatea de medicină* din *Haidar Pașa*, au dejà 23 studenți români. Numărul e mic, față cu al Românilor și mai ales față de covârșitorul număr al celorlalte naționalități din aceleași școale.

Să ajungă ei, rămânând Români însă, ceeace au ajuns *Vasilache Seraschiot Bey*, doctor și fost deputat în Parlamentul turcesc, și *Sava Pașa*, fost ministru al afacerilor străine, la 1880, amândoi Români din satul Săracu!

Câmpul le e deschis cu prietenie astăzi în Turcia; să se grăbească a profità de această bună împrejurare.

* * *

Pe lângă frații noștri cari ne întâmpinau cu flori, stropite de lacrămile lor, am fost, d-lor colegi, primiți în Turcia de poporul

mahometan, de Arnăuţi, de Bulgari şi Sârbi, în special de administraţiune, în modul cel mai călduros.

Am constatat, peste tot şi în toate împrejurările, o schimbare extraordinară sufletească, o înălţare a demnităţii omeneşti, şi o tendinţă hotărîtă pentru aplicarea largă şi sinceră a constituţiunii.

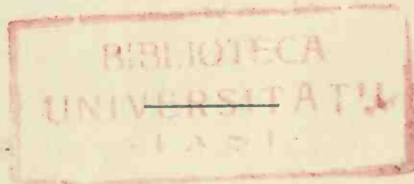
Am văzut armata lor cea frumoasă şi şcoalele cari nasc zilnic cu miile şi pentru cari se ridică palate. Acele şcoale, în viitorul cărora se pune încredere, sunt populate de numeroşi băieţi şi fete, ce m'au surprins prin inteligenţa lor vie, prin sănătatea lor exuberantă şi prin fericirea cu care respirau atmosfera nouă şi înălţătoare a culturii omeneşti.

Copii din şcoală făceau cu uşurinţă harta ţerii noastre, muzica militară turcă ne-a cântat «Deşteaptă-te Române», peste tot România este respectată şi iubită, şi dela copii până la şefii militari şi civili, numele iubiţilor noştri Suverani şi al Regatului Român erau pronunţate cu respect şi iubire, făcându-se totul ca să înţelegem că au aceeaş simpatie şi pentru fraţii noştri Aromâni!

Ingăduiţi-mi dar, d-lor colegi, ca în această împrejurare aleasă, să le trimit mulţumirea mea pentru buna lor primire, însoţită de cea mai caldă urare de progres şi fericire, ca slabă răsplată pentru aleasa simpatie, ce ne-au arătat nouă, cari reprezentam România, în tot timpul cât am trecut în această *ţară amică*.

Şi acum, pentru a încheià, faţă cu suferinţele fraţilor, prigoniţi în cele religioase numai pentru sentimentele lor româneşti, fac apel la întreaga suflare românească, chem în sprijinul inimilor lor îndurerate toată judecata şi tot sufletul conducătorilor acestei ţeri, ca, cu voia sau fără consimţimântul patriarhiei, dar cu un ceas mai înainte, poporul aromân de acolo să aibă clerul său, căci dreptatea şi idea creştină trebue să învingă, cu orice preţ, şi să se impue faţă de oricine, după cum spune admirabilul proverb aromânesc de acolo, că:

— Soarele răsare şi fără să cânte cocoşul.

BIBLIOTECA UNIVERSITAŢII IAŞI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Biblioteca Universității Iași

Mitropolia bulgară din Ochrida.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Biblioteca Universităţii Iaşi

Farşariote la Caraferia.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Biblioteca Universității Iași

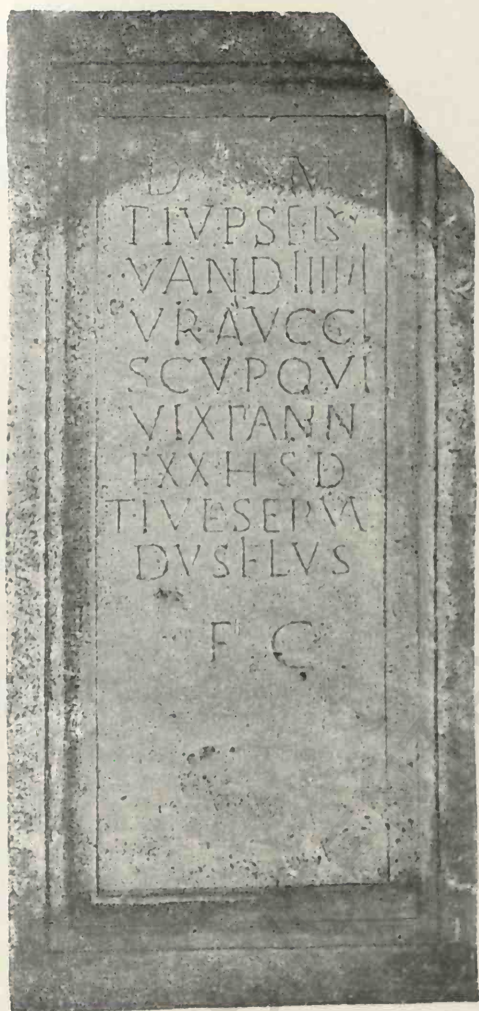

Crușova.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Biblioteca Universităţii

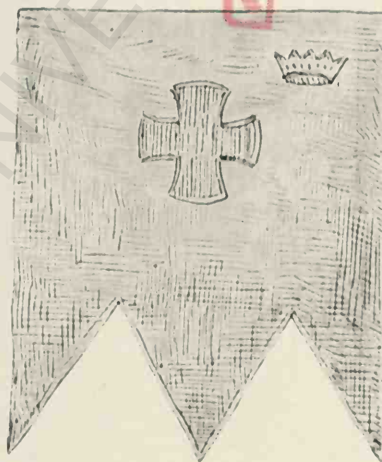

Pietrele mormântale dela Castelul Bardovţe.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Steagurile române aflate în muzeul din Belgrad.

Biblioteca Universității Iași
BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1960
1984
BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

L. B.

Cercetări asupra prezenţei bacililor specifici în faringele bolnavilor de febră tifoidă, de *Prof. Dr. M. Manicatide* . . . . —,10
Măsurarea şi calcularea lungimii de undă a ondulaţiunilor luminoase cu o reţeă de reflecţiune Rowland, de *Max Reinhard* —,10

Tom. XXVIII. — Desbaterile Academiei în 1905—6 . . . . 5.—

» *XXVIII. — Memoriile Secţiunii Ştiinţifice* . . . . 8.—

Incrângătura viermilor. Clasa Annelida. Ordinul Rotifere, de *Dr. Leon C. Cosmovici* 1,50
Funcţiunile bio-chimice ale stomacului, de *Prof. Dr. E. Riegler* . —,60
Agricultura la Romani. Creşterea albinelor, de *P. S. Aurelian* . . —,30
Asupra variaţiunii etaloanelor de massă. (A doua notă), de *I. St. Murat* —,20
Suprafeţe cu nivel isometric, de *Gheorghe Iuga*. . . . . . —,50
Insemnătatea hartei ţerii pentru istoria patriei şi a neamului, de *Generalul C. I. Brătianu* . . . . —,60
Observaţiuni ştiinţifice, de *Spiru C. Haret* . . . . —,20
Starea actuală a luptei în contra tuberculozei, de *Prof. Dr. V. Babeş*. —,20
Vallisneria Spiralis şi Wolffia Arrhiza în România, de *Z. C. Panţu*. —,20
Spirochaete Pallida Schaudinn în Sifilisul ereditar. Contribuţiuni la studiul eredităţii spirilozelor, de *Dr. C. Levaditi* . . . . . . —,20
Preciziunea în cântăriri, de *I. St. Murat* . . . . —,20
Materiale pentru sismografia României. XII. Seismele din anul 1905 st. n., de *St. C. Hepites* . . . . —,20
Bolidul dela 1 Ianuarie 1906, st. n. în România, de *St. C. Hepites*. —,20
Materiale pentru climatologia României. XXIV. Clima anului 1905 st. n. la Bucureşti-Filaret, de *St. C. Hepites* . . . . --,20
Asupra microbilor patogeni ai seriei intermediare între bacilul lui Eberth şi coli communis, de *Dr. V. Babeş* . . . . —,50
Despre prezenţa bartonianului în judeţul Prahova, de *L. Mrazec*. —,20
Asupra Microfaunei terţiarului regiunii Câmpina-Buştenari, de *V. Aradi jun.* . . . . —,20
Plantele vasculare ale Ceahlăului până acum cunoscute, expuse sub raportul geografico-botanic şi sistematic, de *Dr. Dim. Grecescu* 1.—
Comunicare preliminară asupra structurii geologice a regiunii Câmpina-Buştenari (judeţul Prahova), de *L. Mrazec* şi *W. Teisseyre* . . . . 1.—

» *XXIX.* — Desbaterile Academiei în 1906—7 . . . . 6.—

» *XXIX. — Memoriile Secţiunii Ştiinţifice* . . . . 5.—

Câtevà rezultate obţinute prin metoda română în tratamentul turbării, de *Dr. V. Babeş*. . . . . —,20
Corpusculele lui Negri şi parazitul turbării, de *Dr. V. Babeş* . . . . —,20
Plante macedonice din Vilaieturile Monastir şi Salonic, examinate, studiate şi determinate, de *Dr. Dim. Grecescu* 1,50
Materiale pentru climatologia României XXV. Clima anului 1906 st. n. la Bucureşti-Filaret, de *St. C. Hepites* . . . . —,50
Separarea electrostatică a minereurilor, de *D. Negreanu* . . . . —,20
Materiale pentru sismografia României. XIII. Sismele din anul 1906 st. n. şi lucrările primei întruniri a Comisiunii permanente a Asociaţiunii internaţionale de sismologie la Roma în 1960, de *St. C. Hepites*. . . . . —,50
Influenţa pădurii asupra iuţelii vânturilor, de *I. St. Murat* . . . 1.—
Nevroza traumatică şi accidentele muncii, de *Dr. Gh. Marinescu* —,30
Contribuţiune la Flora Bucegilor, de *Zach. C. Panţu* . . . . . . 1.—

» *XXX.* — Desbaterile Academiei în 1907—8 . . . . 5.—

» *XXX. — Memoriile Secţiunii Ştiinţifice* . . . . 5.—

Slăbiciunea inimii, de *Dr. V. Babeş* . . . . —,30
Studii critice asupra actualei organizaţiuni sanitare. I. Vasile Lascar şi măsurile sanitare din comunele rurale, de *Dr. V. Babeş* . . —,20
Contribuţiuni la Climatografia României. I. Studiu comparativ al Climei iernii 1906/1907 la Bucureşti, de *I. St. Murat* . . . . . —,80
Din aplicaţiunile mecanicei raţionale în teoria generală a suprafeţelor, de *G. C. Iuga* . . . . —,40
Fapte nouă asupra originii şi combaterii febrei tifoide, de *Prof. Dr. V. Babeş* . . . . —,20
Contribuţiuni la fizica globului. VII. Hărţile magnetice ale României la 1 Ianuarie 1906, de *St. C. Hepites* şi *I. St. Murat* . 1,50
Cercetări asupra genezei unor boale de rinichi, de *Prof. Dr. V. Babeş* . . . . —,20
Observaţiuni asupra capsulelor suprarenale, de *Prof. Dr. V. Babeş*. —,50

Analele Academiei Române

	L. B.
Materiale pentru climatologia României. XXVI. Elemente climatologice ale lustrului 1901—1905, de *St. C. Hepites*	1.—
Baritina din Binnenthal [Valais, Elveţia], de *D. Rotman*	—,20
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908	2.—
Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9.	5.—
» *XXXI.* — *Memoriile Secţiunii Ştiinţifice*	6.—
Contribuţiuni la flora Bucureştilor şi a împrejurimilor sale, partea I, de *Zach. C Panţu*	1.—
Contribuţiuni la Climatografia României. II. Studiu comparativ al Climei primăverii la Bucureşti, de *I. St. Murat*	1.—
Starea actuală a luptei în potriva cancerului, de *Prof. Dr. V. Babeş*	—,50
Cămila fosilă din România, de *Gr. Ştefănescu*	—,50
Problemele turbării, de *Prof. Dr. V. Babeş*	—,20
Radioactivitatea apelor minerale din România, de *Dr. Hurmuzescu.*	—,20
Contribuţiuni la climatografia României. III. Studiu comparativ al climei verii la Bucureşti, de *I. St. Murat*	1.—
Contribuţiuni la studiul glandelor cefalice (mandibulare şi maxilare) dela larvele de Trichoptere, de *Dr. E. L. Russ*	—,50
» *XXXII.* — Desbaterile Academiei în 1909—10.	5.—
» *XXXII.* — *Memoriile Secţiunii Ştiinţifice.*	3.—
Contribuţiuni la flora Bucureştilor şi a împrejurimilor sale, partea II, de *Zach. C. Panţu*	1.—
Observaţiuni critice asupra Fagocitozei, de *Prof. Dr. V. Babeş.*	—,40
Contribuţiuni la flora Bucureştilor şi a împrejurimilor sale, partea III, de *Zach. C. Panţu*	1,50
A doua conferinţă internaţională pentru studiul şi combaterea leprei, ţinută la Bergen (Norvegia) în 16—19 August 1909 şi participarea României la această conferinţă, de *Prof. Dr. V. Babeş*	—,30
» *XXXIII.* — Desbaterile Academiei în 1910—1911 . . . . . *(Sub presă)*	
» *XXXIII.* — *Memoriile Secţiunei Ştiinţifice* . . . . . . *(Sub presă)*	
Acţiunea apei de Slănic (Moldova) asupra secreţiei stomacale, de *Prof. Dr A. Theohari* şi *Dr A. Babeş*	—,80
Asupra desvoltării insulelor lui Langerhans la embrionul de om, de *Dr. Th. Mironescu*	—,20
Plantele vasculare din Buceci până acum cunoscute, de *Dr. D. Grecescu.* — Scriere postumă publicată sub îngrijirea d-lui *Em. C. Teodorescu*	1.—
Contribuţiuni la desvoltarea prostatei la om înainte de naştere, de *Dr. Th. Mironescu*	—,50
Studii asupra Pelagrei, de *Prof. Dr. V. Babeş.*	1.—
Despre chimioterapie şi tratamentul lui Ehrlich aplicat la boalele sistemului nervos, de *Dr. Gh. Marinescu*	—,50
Studii asupra Cestoizilor din România, de *Prof. Dr. N. Leon* . .	—,60
Contribuţiuni nouă la flora Ceahlăului, de *Zach. C. Panţu* . . .	—,60

Inst. de Arte Grafice „CAROL GÖBL" S-sor I. St. Rasidescu.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IASI
1942
BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY